

dosežejo procesi oblikovanja javnega mnenja samoupravljalcev; vemo pa, da je edino jugoslovanska raven tista raven, na kateri se tokovi iniciativ in mnenj, nošeni z dialektiko interesnega soočanja samoupravnih asociacij – združenega dela, spopadajo z vsemi strogo parcialno navdahnjenimi in politbirokratsko branjenimi pozicijami.

Kako bi se v primeru, da bi »začeli delovati« zgoraj omenjeni procesi in mehanizmi svobodnega pretoka iniciativ in mnenj, obnašali množični mediji, ni težko slutiti. Gotovo je, da bi se takrat znašli v funkciji mehanizmov, preko katerih se volja in moč asociacij združenega dela prenašata na raven javno-politične komunikacije, preko te pa tudi na raven javno-političnega odločanja mimo republiško-pokrajinskih instanc. V tem kontekstu bi se kot zunajparlamentarne instance političnega sistema znašle na robu sprememb svojega delovanja tudi množične politične organizacije in celoten arzenal oblik, zdaj malo uporabljenih, v vlogi prenosnikov iniciativ in volje samoupravnih asociacij kot izvornih eksponentov interesov delavskega razreda, dejanskega subjekta zgodovinskih sprememb v prehodnem obdobju k socializmu.

GROZDANA MANCE

Raziskovanje časopisne komunikacije – izraz demokratizacije novinarstva

Empiričnemu raziskovanju množičnega komuniciranja se pogosto pripisuje nedemokratičen in manipulatorski značaj. Navzlic negativnim stališčem do empiričnega raziskovanja nasploh, še posebej pa do raziskovanja, organiziranega zunaj znanstvenih institucij, bom poskušala – na primeru desetletnega kontinuiranega raziskovalnega dela v časopisnem podjetju Vjesnik – razložiti nasprotno mišljenje o možni znanstveni in družbeni relevantnosti tega raziskovanja. Moja osnovna teza je, da je ustanovitev raziskovalne organizacijske enote v časopisnem podjetju že sama po sebi izraz določene stopnje demokratizacije novinarstva. Opravljena raziskovanja pa so po svoji strani nova vzpodbuda k nadaljnji demokratizaciji odnosov na tem področju. Taka vzajemnost, v kateri se tudi raziskovanje pojavlja kot dejavnik v razvojnem procesu izgradnje novinarstva, ki vedno bolj in bolj ustreza socialističnemu samoupravljanju, jasno izraža družbeno pomembnost raziskovalnega dela. Teza se opira na prepričanje, da so koncepcija in kriteriji raziskovalnega dela zgrajeni v luči humanistične perspektive, ki dopušča, da se odnos »časopis-bralec« ne analizira izključno v okviru obstoječega stanja, temveč tudi z vidika možnega razvoja, da se torej doseženo preučuje tudi kot gibanje k

modelu tiska, ki bi vse bolj ustrezal zahtevam socialističnega samoupravljanja in potrebam ljudi po samorazvoju.¹

Tezi lahko oporekamo. Eni vrsti spodbijanja je izpostavljena že s tem, da tematsko posega v protislovno področje raziskovanja komunikacijskih procesov. Ko razpravljamo o tej temi, neogibno stopamo na prizorišče spopadov dveh prevladujočih raziskovalnih usmeritev – pozitivistične in kritične. Ta spopad je zaradi nerazumevanja dejanskega odnosa med teorijo in prakso privedel do polarizacije raziskovalcev in do poenostavljenega zvajanja različnih metodoloških prispevkov na dihotomijo kvantitativno – kvalitativno.² Pri tem se empirično raziskovanje izenačuje s kvantitativnim, kritično raziskovanje pa s kvalitativnim raziskovanjem. Empiričnemu (ali pozitivističnemu, ali administrativnemu) raziskovanju pripisujejo usmeritev na osebne, merljive, kratkoročne in individualne značilnosti komuniciranja, zavzetost z učinki komuniciranja, izključno uporabo kvantitativnih metod analize in profil raziskovalca, ki svoje naloge vidi kot tehnične, sebe pa kot znanstvenika, ki ga ne zanimajo niti vrednote, ki ustvarjajo raziskovalni problem, niti družbene posledice rezultatov.

Kritična šola upravičeno opozarja na pomanjkljivosti konkretnih empiričnih raziskav, na njihovo partikularistično usmeritev in enostranskost. Toda ko nekateri predstavniki radikalnega toka napadajo eno skrajnost, padajo v drugo. Aprioristično sklepajo, da je empirično raziskovanje bistveno usmerjeno na podpiranje družbenega statusa quo, in da je edino kritično teoretsko raziskovanje bistveno osvobajajoče, saj se ukvarja z vrednotami, ki ustvarjajo izbran problem, in s političnim položajem raziskovalca. V tem tradicionalnem spopadu dveh šol je izvor možnega spodbijanja vsakršnega empiričnega raziskovanja.

Možnost njegovega preseganja sprejemam ne glede na dejansko moč negativnega rezultata tega dolgotrajnega spopada. Zato proti očitkom, ki so izraz negativnega rezultata spopada, postavljam oceno:

»Radikalizem³ kritične komunikološke paradigme ne presega, ampak v bistvu sprevrta Adornovo idejo o ‚posredovanju med administrativnim in kritičnim raziskovanjem‘. Metode ‚empirične znanosti o družbi‘ sicer lahko podležejo manipulatorskim ciljem – predvsem zato, ker je praktična uporabnost znanosti v družbi pomembno odvisna od njenega lastnega družbenega položaja in ker ne obstaja ‚univerzalni družbeni subjekt‘, ki bi njena dognanja lahko uporabljal tako kot npr. v medicini. Po drugi strani pa je ‚avtentični smisel empiričnih metod kritični impulz‘ proti ideologizi-

¹ Mukotrpnost tega procesa odkriva analiza nekonsistentnosti in protislovij normativnega sistema na področju informacijske dejavnosti. Glej S. Nikšić, *Oslobođenje štampe*, NIRO Mladost, Beograd 1982.

² To kaže zelo poučna in argumentirana analiza te dihotomije, ki jo je opravil S. Splichal v razpravi »Raziskovanje javnega mnenja« v luči kontroverz med kritično in administrativno paradigmo komunikologije«, pripravljeni za znanstveno srečanje Jugoslovskega inštituta za novinarstvo »Stanje in problemi znanstvenoraziskovalnega dela na področju informiranja«, ki je bilo v Beogradu decembra 1985. To analizo sem dočakala kot nujno potreben teoretski in metodološki prispevek k praktičnemu raziskovanju. Opiram se nanjo z občutkom, da so tudi naše ideje-vodnice v povezavi z idejami, za katere si prizadeva avtor.

rani abstraktni družbeni znanosti . . . «; in naprej: » . . . pojma ‚kvalitativna analiza‘ in ‚kvantitativna analiza‘ ne pripadata radikalno različnim pristopoma: ‚Ta dva pristopa nikakor nista med seboj izključujoča, ampak se dejansko prekrivata ter sta se v resnici v številnih raziskavah dopolnjevala in prepletala‘ . . . «.³

Drugo vrsto možnega spodbijanja uvodne teze prepoznavam v sumu, ki ga je izzvala s sklicevanjem na demokratične procese. Očitki se eksplisitno kažejo kot prepričanje, da razgovor o demokraciji v okoliščinah splošne družbene krize, označene s krepitvijo etatističnih tendenc na vseh ravneh družbenega življenja in s hkratno slabitvijo samoupravljanja, pa tudi z zaviranjem demokratične in samoupravne preobrazbe novinarstva, ni primeren; da sintagma »demokratizacija novinarstva« izziva ironično reakcijo; da oblačenje raziskovalnega dela v demokratično obleko le zamegljuje pravo, univerzalno naravo množičnih občil, da podpirajo in krepijo obstoječo distribucijo moči v družbi.

Zdi se mi, da je tudi izvor takega spodbijanja v razloženem spopadanju dveh raziskovalnih usmeritev. V toliko je razloženo tudi nasprotno stališče. Kar se pa tiče očitka o trenutni neprimernosti sklicevanja na demokracijo – če pustimo ob strani njegovo nelogičnost in upoštevamo realističnost ocene družbenih odnosov – se lahko zatečem le k nasvetu Edgarja Morina: če ni primeren trenutek za širjenje demokracije, je primeren za širjenje potrebe po demokraciji.

Če mi je uspelo razložiti svoje izhodišče in ubraniti postavitev teze o raziskovanju kot možnem prispevku k demokratizaciji novinarstva, dodajam, da s tem ne trdim, da je raziskovanje tudi v vseh svojih oblikah tak prispevek. Pravim le, da raziskovalno delo podrejam temu kriteriju. Če raziskovanje ne prenese takega preverjanja, si po mojem mišljenju ne more pridobiti atributa »kritičnega impulza«. Raziskovanje brez zavesti o taki nalogi in brez koncepcije, ki vključuje tak cilj, lahko obstaja kot neka vrsta strokovnega dela, kot štabna funkcija časopisne organizacije, vendar ne more biti hkrati tudi družbeno relevantno v smislu splošnih zahtev razvojnih ciljev samoupravne družbe. Ravno takemu preiskovanju je tudi namenjen ta tekst. Z njim želim pokazati, da si raziskovalna dejavnost časopisnega podjetja Vjesnik prizadeva za tako višjo kvaliteto in da je takšna usmerjenost prinesla določene rezultate. V ta namen bom izpostavila nekatere vidike raziskovalne prakse, ki kažejo na njeno pravo naravo.

1. Mislim, da se zarodek samoupravne in kritične usmerjenosti raziskovalnega dela nahaja že v iniciativi za začetek raziskovalnega dela. Pojavila se je v začetku sedemdesetih let po ostri in javni politični kritiki hegemonističnih tendenc in zlorabe moči v časopisnih in radio-televizijskih organizacijah. Zato odločitev, da se v Vjesniku organizira trajno raziskovalno dejavnost, lahko razložimo kot izraz zavesti o potrebi kritičnega preverjanja novinarskega dela, razvijanja raznih oblik družbenega

³ S. Spichal v omenjeni analizi, sklicujoč se na predstavnike kritične šole – Adorna, Horkheimerja in Kratzauerja.

nadzora nad delom sredstev informiranja in večjega vpliva javnosti na tako pomembno področje družbenega delovanja.⁴ Poudarek je takoj postavljen na raziskovanje interesov bralcev glede na vsebino časopisov in na raziskovanje njihovih ocen o tistem, kar objavljajo časopisi. Tako odpiranje časopisnega podjetja je nedvomno izraz demokratizacije družbenih odnosov, hkrati pa tudi predpogoj razvoja kritičnega raziskovanja.

2. Intenzivna komunikacija z bralci, ki je bila v naslednjih letih z raziskovanjem tudi res vzpostavljena, je temeljno obeležje raziskovalne prakse in jasen dokaz njene usmerjenosti. Ko si je raziskovanje zagotovilo »feedback«, razvejano mrežo povratnih informacij, je nedvomno omajalo tradicionalni značaj časopisov kot distributivnih medijev. Sicer so obstajale institucija pisem bralcev in še nekatere občasne oblike novinarskih stikov z bralci. Z raziskovanjem pa je množica sporočil krenila v nasprotno smer – od bralcev k časopisom. Raziskovanje je tako udejanilo eno od predpostavk vpliva javnosti na delo časopisov in se potrdilo kot pomemben dejavnik preobrazbe informacije v komunikacijo. Tako se je raziskovanje – poleg svetov glasil in podobnih oblik družbenega upravljanja s tiskom – hkrati predstavilo tudi kot ena izmed oblik podružbljanja te dejavnosti.

3. Na pravo naravo raziskovalnega dela kaže tudi vrsta opravljenih nalog in običajna raven izvedbe raziskovanja. Tu nas – glede na temo – zanima predvsem zbiranje subjektivnih izjav bralcev o časopisih, saj lahko podvomimo ravno v veljavnost tovrstnih izjav.⁵ V tem smislu se je raziskovalna praksa razvijala bolj ali manj naravno. Kot se je povečevalo število realiziranih analiz časopisnih vsebin, tako so anketni vprašalniki, kot raziskovalno sredstvo, postajali vse manj usmerjeni na raziskovanje tistih prvih časopisov, ki se jih da objektivno meriti, in so se vse bolj ukvarjali z vidiki, ki jih je moč raziskati edino v komunikacijskem procesu.

Ta dejavnost se po načinu zbiranja odgovorov bralcev na zastavljena vprašanja bistveno razlikuje od improviziranega razgovora, ker se stike pripravlja in opravlja po pravilih sociološke metode. To vidimo v statistično načrtovanih vzorcih, v teoretskem in metodološkem prispevku znanstvenih delavcev – zunanjih sodelavcev, v profesionalni usposobljenosti anketarjev in naposled v vprašanih raziskovanja.⁶

⁴ Določene oblike spremljanja tržišča so obstajale tudi v prejšnjem obdobju. Toda kontinuirano in sistematično delo se začelja ob koncu leta 1973 z ustanovitvijo posebne delovne enote – Oddelka za raziskovanje tržišča in propagando lastnih izdaj. Kot samostojna enota, ločena od propagande, deluje raziskovanje od leta 1978. Oddelka je ob iskanju ugodnejših pogojev za razvoj raziskovalnega dela menjal okolje. Danas dela kot Služba časopisnega raziskovanja v TOZD-u Agencija za marketing. Težave z uvajanjem nove delovne discipline, ugodnosti, ki jih je postopno pridobivala, kot tudi njen razvoj od tržnega h komunikacijskemu raziskovanju so obdelani v poročilu o desetletnem delu; G. Mance, *Istraživanje novina*, Vjesnik, Zagreb 1985.

⁵ Med šestdesetimi raziskavami, realiziranimi v desetletnem obdobju, je deset analiz vsebine. Drugo so razne oblike preučevanja odnos bralcev do časopisov preko ankete oziroma intervjuja. Struktura desetletne »proizvodnje« je razložena v publikaciji, omenjeni v prejšnji opombi, str. 42 in naprej. V tej publikaciji so podrobneje razloženi vsi vidiki raziskovalnega dela, o katerih je govor tudi v tem članku.

⁶ Nekaj primerov najpomembnejših prispevkov zunanjih sodelavcev: – dr. Josip Županov: recenzija poročila o anketiranju bralcev Vjesnika (1972), neka vrsta smernic za organiziranje raziskovalnega dela v Vjesniku,

Vidik raziskovalne širine si moramo поблиže ogledati. Omejitev anketnega raziskovanja, opisana s trditvijo, da so odgovori dobljeni, ker so zastavljena vprašanja, je znana. Opozarjajo namreč, da je novo spoznanje zadano z miselnostjo, na kateri temeljijo raziskovalčeva vprašanja. Mislim, da smo to omejitev imeli pod nadzorstvom. Razen tega je pomembna, da obstajajo še nekatere obeležja dela, ki nadomeščajo omejeno omejitev. Gre predvsem za postulat, po katerem se raziskovalec vsake naloge – naj si bo še tako parcialna – loteva z vidika celovitega spoznanja o vlogi časopisov. To pomeni, da raziskovalec pri formuliranju anketnih vprašanj izhaja iz konkretnega časopisa, rubrike ali članka in poskuša odpreti možnost ne le za kazanje zadovoljstva nad neko časopisno prvino, temveč tudi za izražanje informacijskih potreb, ki presegajo obstoječo časopisno vsebino. Ta postulat je sprejet za temeljni kriterij raziskovalnega dosega.

4. Za ocenjevanje uresničenih komunikacij z bralcem je pomemben tudi podatek, da so ankete poleg obstoječega bralstva zbirale tudi nezadovoljne, nekdanje bralce in tudi potencialne bralce določene vrste tiska. Tako se je poleg zadovoljne profilirala tudi kritična publika z višjimi potrebami. To se nanaša predvsem na potrebe po politični informaciji, vendar ne zgolj nanje. Podoben razkorak med časopisno ponudbo in bralskim povpraševanjem smo odkrili tudi z raziskovanjem odnosov bralcev do Sportske revije in do drugih revijalno-magazinskih izdaj kot tudi do tako imenovanega ženskega tiska.

Raziskovanje je z odkrivanjem kritične publike in njenih pričakovnj opozorilo na potrebo revidiranja ukoreninjenih stališč o tržišču informacij. Spodbili smo stereotipno mišljenje o nerazvitosti informacijskih potreb in o nizkem okusu bralcev, s čimer so novinarji običajno upravičevali znižanje svojih kriterijev. Raziskovanje je tako opozorilo, da problemi širjenja informacije niso – ali niso izključno – na strani njenih »uporabnikov«, temveč precej na strani »proizvajalcev«. V tem smislu se je raziskovanje predstavilo kot »kritični impulz« proti prevladujočim odnosom v »proizvodnji« informacije.

5. Narava in kvaliteta vzpostavljene komunikacije z bralcem sta nedvomno odvisni tudi od stopnje kritičnosti posameznega raziskovalnega angažmaja. To kritičnost običajno povezujejo z načinom financiranja raziskave. Nekateri mislijo, da je odvisnost raziskave od poslovnih ciljev finansiranja večja, če se raziskava organizira v sklopu organizacije, katere proizvodi se analizirajo. Če pustimo ob strani enostranskost takega stališča, je pri obravnavi take nevarnosti najbolje povedati, kako smo v

- Branko Bedenić, projekt reprezentativnega vzorca za raziskovanje profila bralcev,
- Antun Petak, načrt raziskovanja političnega žurnalizma,
- mag. Miroslav Jilek, matrica za analizo vsebine, načrt faktorske analize publike Danasa,
- dr. Dubravko Škiljan, načrt in izvedba lingvističnega raziskovanja,
- Zorislav Šojat, načrt in izdelava frekvencijskega slovarja Večernjega lista in Vjesnika,
- mag. Zoran Žugić, recenzija projekta Večernji list,
- mag. Mladen Mauber, računalniški program faktorske analize.

resnici delali.⁷ Raziskovanje, o katerem govorim, je res tesno povezano s konkretno časopisno produkcijo. Toda raziskovanje zaradi te bližnje povezave z vsakdanjim novinarstvom ne sme biti, čeravno je lahko, apologetske narave. Po mojem mišljenju se je ekipa dobro kosala s tako nevarnostjo.

Sredstva, namenjena raziskovalnemu delu niso velika, način njihovega zbiranja pa je decentraliziran.⁸ V stikih s člani redakcije se tudi niso pokazale težnje k dominaciji nad raziskovalnim delom, in tu ne vidimo nekih večjih problemov ali pa se jih vsaj ne zavedamo.

Zdi se, da bi morali večjo ogroženost avtonomnosti iskati v dejstvu, da so raziskovalci člani kolektivov in da so vključeni v razne znotrajorganiza- cijske procese in odnose, ki se lahko zrcalijo v posameznem delovnem rezultatu. Proti temu je postavljena profesionalna norma, po kateri se šteje za kršenje profesionalne etike, če raziskovalec – zato, ker je osebno naklonjen tej ali oni rešitvi ali če se boji težav – zanemarija nekatere vidike tematike, ki jo raziskuje, »frizira« in prikriva rezultate ali pa se jih obotavlja objaviti. Avtonomnost se krepi s profesionalizacijo dela, ki ji namenjamo veliko pozornost. Posebno je poudarjeno načelo javnosti dela. Zahteva po objektivnosti je na temelju prepričanja, da znanstvena nevtralnost ni možna in da je pravzaprav ideološka mistifikacija, interpretirana kot zahteva po nadzorstvu nad delom. Izhajajoč iz stališča, da je raziskovanje javna, ne pa privatna stvar, smo uvedli prakso pisnih poročil o raziskovanju.⁹ Sklenili smo tudi, da poročilo poleg rezultatov vsebuje tudi opis postopkov, s katerimi smo prišli do rezultatov, in oznako strokovne kompetence oseb, ki so opravili raziskavo; potem, da se poročilo široko distribuira in da je kot del raziskovalne dokumentacije dostopen vsem, ki jih to zanima. Tako sta zagotovljeni verifikabilnost raziskovanja kot tudi določena oblika trajne dopolnilne izobrazbe razisko- valcev. Menimo, da je taka profesionalnost določeno zagotovilo za kvali- teto vzpostavljenih stikov z bralci.¹⁰

S profesionalnostjo je tesno povezana tudi kritičnost raziskovalnega angažmaja. O njej pričajo tudi nekateri rezultati. To so npr. spoznanja o tematski nezadostnosti politične informacije; o hierarhiji junakov na

⁷ Mar niso »zgrešene investicije« zasnovane na elaboratih, izdelanih v znanstvenih institucijah – če vzamemo le ta banalni in že izkoriščen primer.

⁸ Redakcije namenjajo za raziskovanje majhna sredstva, manjša kot npr. za reklamiranje svojega lista na radiu in televiziji. Absolutni zneski so se iz leta v leto nekoliko povečevali, vendar počasneje od inflacije. Leta 1979 so redakcije dale 2.400.000 dinarjev, leta 1983 pa 3.800.000 dinarjev. Relativni kazalci: leta 1979 je bilo to 1,91 promile »celotnega prihodka od skupnega proizvoda«, leta 1983 pa 1,11 promile. Taka tendenca se nadaljuje.

⁹ V Vjesnik smo neposredno prenesli določeno profesionalno maniro, ki jo so v šestdesetih letih gojili v timu Josipa Županova na Ekonomskem inštitutu v Zagrebu.

¹⁰ To so poudarili tudi nekateri udeleženci razprave o raziskovalnem delu v Vjesniku: »Tisto, kar se mi zdi posebno pomembno, je določena etika dela, ki je ustvarjena v tej skupini« (dr. Matko Meštrović) in »skupina ima določeno sociološko imaginacijo, brez katere ni pravega raziskovanja – določa namreč strokovno razsežnost raziskovanja. Po drugi strani pa ni tistega, kar lahko prepoznamo v nekaterih naših raziskavah – tip raziskovalca, ki ga lahko imenujemo biznismen, katerega rezultat tudi ne more biti nič drugega kot slaba produkcija« (dr. Tena Martinić) – po neavtoriziranem zapisniku razprave »Izkustvo in perspektiva raziskovanja časopisov v založniškem podjetju Vjesnik«, ki je bila v Zagrebu januarja leta 1985.

straneh časopisov, neprimerni za socialistično samoupravljanje; o homogenizaciji notranje politične vsebine, o apologetski maniri in premalo kritičnem pristopu v posredovanju bistvenih dogodkov v družbi;¹¹ o ideologizaciji jezika notranje političnih rubrik, kar pomeni, da niso funkcionalne za množično komuniciranje itn.¹² Raziskovanje je lahko prišlo do takih spoznanj, ki kažejo na okostenelost tradicionalne strukture časopisov – ne glede na to, da se le-ta, kajpada, spreminja – z avtonomnostjo dela, odprtostjo in kritičnostjo.¹³

Če se strinjamo, da gredo omenjeni argumenti v prid tezi o demokratičnem raziskovanju, nam preostane še razprava o vprašanju uporabe raziskovalnih izsledkov, saj bi bila argumentacija izhodiščne teze brez tega pomanjkljiva.

Lahko razlikujemo dva vidika te problematike – splošni in posebni. Če govorimo splošno, se tudi časopisne organizacije bistveno ne razlikujejo od drugih delovnih organizacij glede pripravljenosti za prevzemanje in uporabo raziskovalnih rezultatov. Navzlic temu, da etika socialističnega samoupravljanja programsko kaže pozitivno stališče do znanosti in raziskovanja, pa stopnja ustvarjalne integracije raziskovalnih rezultatov in praktičnega dela ni visoka. To je odvisno od kvalifikacijske strukture zaposlenih, položaja delovne organizacije na tržišču, možnosti delavcev, da vplivajo na položaj in razvoj organizacije, in podobnega.

Poseben vidik uporabe raziskovalnih spoznanj v novinarstvu je v tem, da novinarji na današnji stopnji razvoja političnih odnosov v družbi, ko iščejo navodila za svoje delo, niso primarno vezani na raziskovanje, temveč na veliko vplivnejše izvore, od katerih je odvisna ne le profesionalna bodočnost posameznika, temveč včasih tudi usoda lista. To bistveno vpliva na možnosti kreativne žurnalistične interpretacije raziskovalnih rezultatov.

Vendar to ne pomeni, da ni bilo uporabe rezultatov. V dosedanem izkustvu razpoznavamo dve ravni uporabe – eksplicitno in implicitno raven. V urejanju časopisov so znani mnogi primeri eksplicitne uporabe rezultatov. To so razne oblike tematske razširitve vsebin, ustrežnejša žurnalistična obdelava tem, ukinjanje nekaterih rubrik in uvajanje novih, uvajanje novih izdaj. Znani so tudi primeri uporabe raziskovalnih spoznanj v nekaterih oblikah izobraževanja novinarjev. Obstajajo kajpada tudi nasprotni primeri popolnega zanemarjanja nekaterih sugestij. Vsega tega

¹¹ O tem podrobneje v članku G. Mance, »O domašaju političke informacije«, *Naše teme* 10/81, Centar SKH za idejno-teorijski rad, Zagreb 1981.

¹² O tem podrobneje v članku G. Mance, »Preučevanje informacije z lingvistično analizo«, *Obveščanje in odločanje* 4/81, Republiški INDOK center in Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1981.

¹³ Ko je dr. Ivan Šiber sodeloval v omenjeni razpravi o raziskovalnem delu v *Vjesniku*, je opozoril na raziskovanje, opravljena zunaj tega podjetja, med drugim na analizo vrednostno-motivacijskega vidika volitev od 1945–1978 (objavljeno v *Političkej misli* 1979). Analiza je »v nekem komunikološkem smislu« pokazala »dozorevanje novinarskega izraza v *Vjesnikovi hiši*«. V tak napredek ne dvomimo, o njem pričajo tudi naše raziskave, vendar nam je ljube, da o tem govorijo drugi. Razprava – to je jasno – ni mogla pokazati vseh vidikov novinarstva, kot se kažejo v raziskovanju – to niti ni bil njen cilj. Zamisljena je bila kot nadaljevanje kritične samorefleksije raziskovalnega dela, začete v publikaciji *Istraživanje novina*. To omenjam, ker velja ista opomba tudi za ta članek.

ne moramo analizirati v enem članku. Zato bom izbrala le dva izrazita primera. Na temelju izprašanih potreb sta bila ustanovljena Vjesnikov tedenski dodatek Sedam dana (1978) in politični tednik Danas (1982). Konceptiji teh »novih proizvodov« sta nedvomno v velikem sozvočju z raziskovalnimi spoznanji. Nekateri izrazi njune realizacije so ravno tako rezultat izvirne interpretacije potreb sodobnega bralca političnega tiska. To sta npr. rubriki Kurir in Kurir-akcije v dodatku Sedam dana. Preko teh rubrik je v zavidljivi obliki realizirana potreba po napredovanju in posodabljanju stikov z bralci, ki so še običajno zvajali na bolj ali manj korektno vodeno tribuno pisem bralcev. Potem, to se še posebej nanaša na relativno visoko stopnjo odprtosti, analitičnosti in kritičnosti, ki jih je v nekaterih obdobjih dosegal tednik Danas. Te izdaje so v svojem nadaljnjem razvoju na žalost postale primeri zapostavljanja idej, iz katerih so izšle. Analiza razlogov takega razvoja je posebna tema, ki presega možnosti tega članka.

Ko razmišljamo o implicitni ravni uporabe rezultatov, prihajamo do sklepa o spremembah globljega pomena. Govor je o pomenu raziskovanja za ustvarjanje zavesti (tako raziskovalcev kot novinarjev) o tem, doklej so se časopisi razvili. Raziskovanje je odkrilo razkorak med osvobajajočimi potenciali bralstva in zoženimi možnostmi časopisov, da jih spremljajo ali da jih vzpodbujajo. To spoznanje je zaradi raziskovanja sprejel celoten kolektiv. Taka zavest bo gotovo povratno delovala na večjo kvaliteto žurnalizma, na njegovo močnejšo vzpodbudo k demokratičnim družbenim tokovom. Toda znano je, da taki procesi potekajo počasi.

Implicitno raven uporabe rezultatov, tj. posredne učinke raziskovanja je poudaril nek beograjski novinar, dober poznavalec stanja v novinarstvu, pišoč – po razpravi ob raziskovanju političnega žurnalizma – da opravljeno raziskovanje ne bo zaman niti v primeru, če ne bo ustanovljen politični tednik, ker je raziskovanje vzpodbudilo razgovor, v katerem so »novinarji pokazali dobre lastnosti svojega poklica: angažiranost, hrabrost v iskanju resnice in strogost do sebe in svojega poklica«. ¹⁴ Bila so, vemo, tudi taka obdobja, ko ni bil možen niti tak razgovor. Upajmo, da so ti časi za vselej ostali za nami.

¹⁴ Slavoljub Đukić v članku Politički novinar, Politika, Beograd, 26. 6. 1977.